

**SPRAWOZDANIE Z REALIZACJI PROGRAMU
NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI ROMSKIEJ W POLSCE
W 2006 ROKU**

Podstawą finansowania *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* w 2006 roku były środki przekazane z rezerwy celowej, a także środki pozostające w gestii Ministra Edukacji Narodowej oraz Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Na finansowanie *Programu* przeznaczono 5 000 000 zł w ramach rezerwy celowej budżetu państwa, uruchamianej na wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Z tego kwota 4 838 000 zł została rozdysponowana przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji za pośrednictwem wojewodów. Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji przekazał kwotę 445 000 zł (w tym 162 000 zł z rezerwy celowej i 283 000 zł z części 43 budżetu państwa) na stypendia dla studentów romskich i uczniów romskich uzdolnionych artystycznie oraz na zadania edukacyjne związane z działalnością świetlic środowiskowych. Na realizację części zadań w dziedzinie edukacji przekazano kwotę wysokości 699 229 zł z budżetu Ministra Edukacji Narodowej (część 30 budżetu państwa).

Należy podkreślić, że w 2006 roku, ze środków własnych oraz innych źródeł finansowania, podmioty realizujące zadania dodatkowo zgromadziły 3 302 417 zł (w tym ze środków własnych 2 626 419 zł), przeznaczając je na dofinansowanie zadań programowych. Jest to kwota o ponad 1 000 000 zł wyższa w porównaniu z ubiegłym rokiem. Najwięcej środków własnych na zadanie programowe przeznaczyły województwa: małopolskie – 1 329 241 zł (wzrost o 460 000 zł), śląskie – 578 115 zł oraz dolnośląskie - 241 992 zł (wykresy nr 1 i 2). Jedynie województwo podlaskie zrealizowało wszystkie zadania objęte *Programem* wyłącznie ze środków budżetowych.

Sumując powyższe dane należy stwierdzić, że w 2006 roku na sfinansowanie zadań *Programu na rzecz społeczności romskiej w Polsce* zaangażowano kwotę w wysokości 9 274 647 zł (wykresy nr 3 i 4). Z tej kwoty na realizację wszystkich zadań

objętych *Programem na rzecz społeczności romskiej w Polsce* w 2006 roku wykorzystano łącznie 9 065 210 zł (wykresy nr 5 i 6).

Największą kwotę na realizację *Programu*, tj. 3 801 747 zł, wykorzystano województwo małopolskie. Na powyższą kwotę składa się dotacja z rezerwy celowej (1 659 320 zł), dotacja z części 30 budżetu państwa (261 712 zł), środki własne (1 329 241 zł) oraz pochodzące z innych źródeł (551 474 zł). Następnie, na zbliżonym poziomie plasują się województwa dolnośląskie (1 022 707 zł) i śląskie (1 003 377 zł). W województwie dolnośląskim z rezerwy celowej wykorzystano 657 157 zł i z części 30 budżetu państwa 101 894 zł, co łącznie daje 759 051 zł. Pozostała kwota (263 656 zł) pochodzi ze środków własnych oraz innych źródeł. Z zupełnie inną strukturą wykorzystania środków mamy do czynienia w województwie śląskim. Tu główną bazą finansowania zadań *Programu* są środki własne w wysokości 578 115 zł, przy relatywnie niskiej dotacji z budżetu (rezerwa celowa – 361 738 zł oraz część 30 budżetu – 56 594 zł). Najniższy poziom wykorzystania środków na zadania *Programu* wykazuje województwo wielkopolskie, gdzie z rezerwy celowej i środków własnych wydano 64 168 zł.

W trakcie realizacji zadań *Programu* w 2006 roku niewykorzystano 209 437 zł, co stanowi 2,39% wszystkich wykorzystanych środków (wykres nr 7 i 8). Powyższa kwota została zwrócona do budżetu państwa. Na łączną sumę środków niewykorzystanych złożyły się: 190 188 zł z rezerwy celowej, 19 122 zł z części 30 i 127 zł z innych źródeł budżetowych. Relatywnie najwięcej zwróciło województwo kujawsko-pomorskie (21,2%). Wyraźnie powyżej średniej plasują się również województwa: opolskie (15,1%), pomorskie (14,4%), oraz lubuskie (10,9%).

Na realizację *Programu* złożyło się 434 zadań (wykres nr 9 i 10) realizowanych przez 293 podmioty (wykres nr 11 i 12). Wśród realizatorów największą grupę stanowiły jednostki samorządu terytorialnego (214) oraz podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych (67), w tym organizacje romskie (34). Najwięcej zadań (90) zrealizowano w województwie małopolskim; tam w *Programie* uczestniczyły 53 podmioty. Za województwem małopolskim plasuje się dolnośląskie, gdzie 59 podmiotów zrealizowało 82 zadania.

Liczbę uczestniczących podmiotów oraz liczbę zrealizowanych zadań w poszczególnych dziedzinach *Programu* ilustrują wykresy nr 13 i 14.

Program realizowany był w ośmiu dziedzinach, spośród których za priorytetową uznano edukację. Łącznie na realizację zadań w tej dziedzinie wydano 5 146 624 zł (w tym z rezerwy celowej 2 666 337 zł). Powyższa kwota stanowi ponad połowę wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu* (56,8%). Największą kwotę wykorzystano województwo małopolskie (1 382 037 zł), co stanowi 29,4% wszystkich środków wydatkowanych w ramach *Programu* w dziedzinie edukacji (wykres nr 15 i 16). Następnie, z kwotą 749 599 zł plasuje się województwo śląskie (15,9%), a za nim, na zbliżonym poziomie województwo dolnośląskie (628 714 zł – 13,4%). Pozostałe województwa mieszczą się w przedziale kwotowym pomiędzy 406 648 zł (województwo mazowieckie) i 104 969 zł (województwo podlaskie). Najmniej środków na zadania w omawianej dziedzinie wykorzystano w województwach pomorskim (42 573 zł) oraz wielkopolskim (26 052 zł). Kwoty te stanowią odpowiednio: 0,9% i 0,6% wszystkich środków wydatkowanych w dziedzinie edukacji. Struktura wykorzystania środków finansowych pochodzących z rezerwy celowej (wykres nr 17 i 18) wyrażona w liczbach bezwzględnych jest niemal analogiczna. Przewoduje województwo małopolskie (24,2% - 644 661 zł) i dalej kolejno znajdują się województwa: dolnośląskie (12,7% - 337 409 zł), śląskie (12,1% - 323 021 zł) i mazowieckie (10,0% - 266 920 zł). W dziedzinie edukacji procentowy udział środków własnych zaangażowanych w *Programie* wyniósł 24,11% (1 169 882 zł) wszystkich wykorzystanych nakładów finansowych w tej dziedzinie.

Podjęte przez 158 podmiotów działania w dziedzinie edukacji dały efekt w postaci realizacji 274 zadań. Wśród podmiotów realizujących te zadania w pierwszej kolejności należy wymienić: 118 jednostek samorządu terytorialnego, 33 podmioty niezaliczone do sektora finansów publicznych (w tym 14 organizacji romskich) oraz 7 podmiotów o innym charakterze.

Sytuacja bytowa jest dziedziną, która zajmuje kolejne miejsce na liście priorytetów. Na podjęte działania w tej dziedzinie (wykresy nr 19 i 20) wydano 2 588 627 zł (w tym z rezerwy celowej 1 080 331 zł), co stanowi 29,5% wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu*. Czołową pozycję z wykorzystaniem

środków na poziomie 2 013 085 zł (77,8% wszystkich środków wydanych w tej dziedzinie) zajmuje województwo małopolskie. Odpowiednio mniej wykorzystaly województwa: śląskie – 198 758 zł (7,7%) i dolnośląskie - 192 173 zł (7,4%). Najniższy poziom wydatków na poziomie 9 052 zł wykazują województwa kujawsko – pomorskie oraz 5 064 zł pomorskie. Województwa: łódzkie, mazowieckie, opolskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie, w 2006 roku nie zrealizowały zadań w tej dziedzinie. Struktura wydatków pochodzących z rezerwy celowej (wykresy nr 21 i 22) w rozbiciu na województwa, jest podobna jak w przypadku edukacji. I tak, przoduje województwo małopolskie - 74% (798 970 zł), dalej plasuje się województwo dolnośląskie – 12,7% (136 838 zł). Należy zwrócić uwagę, że procentowy udział zaangażowanych tu środków własnych jest wysoki i wynosi 43,25% (1 119 476 zł) wszystkich wykorzystanych nakładów finansowych w tej dziedzinie.

Na realizację *Programu* w dziedzinie Sytuacja bytowa złożyło się 39 zadań zrealizowanych przez 37 podmiotów, w tym 32 jednostki samorządu terytorialnego. Listę uzupełniają 4 podmioty niepubliczne, w tym dwie organizacje romskie oraz jeden podmiot o innym charakterze.

Praca – bezrobocie jest dziedziną zajmującą kolejne miejsce na liście priorytetów programowych. Podejmowane tu działania zamknęły się kwotą 157 842 zł (wykresy nr 23 i 24), co stanowi 1,8% wszystkich nakładów finansowych poniesionych na realizację *Programu*, w tym z rezerwy celowej 123 948 zł (wykresy nr 25 i 26). Z powyższej kwoty najwięcej, to jest – 43 000 zł wykorzystalo województwo dolnośląskie (34,7% wszystkich środków wydatkowanych w omawianej dziedzinie). Następne miejsca zajmują kolejno województwa opolskie – 30 000 zł (24,2%) i małopolskie – 27 000 zł (21,8%). Najmniej środków na podjęte działania wykorzystano w województwach warmińsko-mazurskim (9 000 zł) i lubelskim (4 000 zł). Województwa: kujawsko-pomorskie, lubuskie, łódzkie, mazowieckie, podkarpackie, podlaskie, pomorskie, świętokrzyskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie w 2006 roku nie realizowały zadań w omawianym zakresie. W prezentowanej dziedzinie 8 podmiotów (w tym 6 jednostek samorządu terytorialnego) zrealizowało łącznie 10 zadań. W tej grupie mieszczą się także dwie organizacje romskie.

Zdrowie, jako kolejna dziedzina *Programu*, powiązane jest bezpośrednio z omawianą wyżej problematyką socjalną i bytową. W tej dziedzinie (wykres nr 27 i 28) wydano 293 018 zł (w tym z rezerwy celowej 159 188 zł), co stanowi 3,3% wszystkich wydatków poniesionych na realizację *Programu*. Największą kwotę wykorzystano województwo małopolskie (214 218 zł), co stanowi 73,1% wszystkich środków wydatkowanych na działania w dziedzinie Zdrowie. Na następnej pozycji - na znacząco niższym poziomie - z kwotą 29 097 zł, znajduje się województwo zachodniopomorskie (9,9%), a za nimi województwo opolskie (18 258 zł – 6,2%) i dolnośląskie (15 499 zł – 5,3%). Najmniej środków wykorzystano w województwach podlaskim (2 020 zł) oraz lubuskim (1 799 zł), a województwa: kujawsko-pomorskie, łódzkie, podkarpackie, pomorskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie i wielkopolskie, w 2006 roku, w omawianej dziedzinie nie realizowały zadań. Struktura wykorzystania środków finansowych pochodzących z rezerwy celowej (wykresy nr 29 i 30) jest niemal analogiczna. Przewoduje województwo małopolskie – 52,4% (83 438 zł) i dalej, jak poprzednio, plasują się województwa: zachodniopomorskie – 17,3% (27 597 zł), opolskie – 11,5% (18 258 zł) i dolnośląskie – 9,0% (14 399 zł). Na realizację *Programu* w dziedzinie Zdrowie złożyło się 20 zadań zrealizowanych przez 20 podmiotów, w tym 14 jednostek samorządu terytorialnego, 3 podmioty niepubliczne, w tym 2 organizacje romskie i 3 podmioty o innym charakterze. Należy podkreślić, że w dziedzinie Zdrowie, mamy do czynienia z najwyższym, sięgającym 44,82% (131 330 zł) udziałem zaangażowanych środków własnych.

W dziedzinie Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej wydatkowano 686 928 zł (wykresy nr 31 i 32), w tym z rezerwy celowej 478 644 zł. Najwięcej środków wydano w województwach: zachodniopomorskim - 143 441 zł (20,9%), dolnośląskim – 115 781 zł (16,9%), małopolskim – 91 479 zł (13,3%) i mazowieckim – 84 496 zł (12,3%), a najmniej w województwie podlaskim (6 500 zł) i świętokrzyskim (6 000 zł). W 2006 roku w dwóch województwach (kujawsko-pomorskim i wielkopolskim) zadania nie były realizowane. W pozostałych województwach poziom wydatkowanych kwot mieścił się w przedziale od 18 200 zł (województwo łódzkie) do 51 047 zł (województwo lubuskie). Struktura wydatków

pochodzących z rezerwy celowej (wykresy nr 33 i 34) prezentuje analogiczny obraz. W tej części najwyższy poziom zanotowały województwa: zachodniopomorskie 24,2% (116 000), dolnośląskie – 22,3 % (106 511zł), małopolskie – 13,1% (62 807 zł). Podjęte przez 47 podmiotów działania w dziedzinie Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej dały efekt w postaci realizacji 63 zadań. Wśród realizatorów dominowały jednostki samorządu terytorialnego, a procentowy udział podmiotów niepublicznych (34%), w tym organizacji romskich był relatywnie wysoki, co jest charakterystyczną cechą tej dziedziny.

Należy zwrócić uwagę na poziom wydatków w dziedzinie Romowie a społeczeństwo obywatelskie. Łącznie wydano tu 102 208 zł (w tym 72 178 zł z rezerwy celowej), co stanowiło 1,2% całości poniesionych kosztów *Programu*. Znaczący udział (43,7%) w podjętych inicjatywach miało województwo mazowieckie (wykresy nr 35 i 36), gdzie wydatki zamknęły się kwotą 44 630 zł (w tym z rezerwy celowej 29 125 zł). Odnotowania wymaga także liczba podmiotów (16), jaki również ilość zrealizowanych przez nie zadań (15).

Pozostałe środki, w wysokości 89 962 zł (1,03% całości poniesionych kosztów), w tym 67 186 zł z rezerwy celowej, wydatkowano na zadania realizowane w dziedzinach: Bezpieczeństwo, przestępstwa popełniane na tle etnicznym oraz Wiedza o społeczności romskiej.

Wysokość wszystkich wykorzystanych środków finansowych oraz środków pochodzących z rezerwy celowej, w podziale poszczególne dziedziny *Programu* ilustrują wykresy nr 37 - 40. Przedstawiona wyżej analiza struktury wydatków spełnia oczekiwania stawiane w *Programie na rzecz społeczności romskiej w Polsce*.

W 2006 roku po raz drugi dane liczbowe dotyczące realizacji *Programu* zostały zgromadzone za pomocą ujednoliconego formularza sprawozdawczego. Wykorzystane instrumentarium, w tym także zastosowana metodologia nie jest jeszcze doskonała i w dalszym ciągu wymaga niezbędnych uzupełnień. Dlatego też zaprezentowany niżej obraz - choć coraz bardziej obiektywny - może w niektórych miejscach odbiegać od rzeczywistości. Powyższe uwagi dotyczą głównie zagadnień edukacyjnych, w tym liczby dzieci romskich objętych oraz realizujących obowiązek szkolny, a także danych dotyczących stopy bezrobocia wśród Romów.

Edukacja

Według danych pochodzących ze wszystkich województw w roku szkolnym 2005/2006 – 3 424 dzieci romskich objętych było obowiązkiem szkolnym (w roku szkolnym 2004/2005 – 3 259). Z tej liczby – 2 849 dzieci romskich realizowało obowiązek szkolny (w roku szkolnym 2004/2005 roku – 2 767). W obu grupach, w skali całego kraju możemy odnotować wzrost - średnio o 6,2% i 3,0%. Najwięcej dzieci romskich było objętych obowiązkiem szkolnym w województwach małopolskim (730) i dolnośląskim (538), a najmniej w pomorskim (wykresy nr 41 – 44). W porównaniu do ostatniego roku, największy przyrost liczby dzieci romskich w tej grupie wystąpił w województwie kujawsko-pomorskim (158,3%) i pomorskim (54,2%), a spadek w województwie podlaskim (18,9%) i lubelskim (8,1%). Pełną charakterystykę zachodzących zmian uzyskujemy mierząc je - wyrażonym w procentach - stosunkiem liczby dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny do liczby dzieci romskich objętych obowiązkiem szkolnym. Optymalną wartość (100%) wykazało województwo podlaskie, gdzie wszystkie dzieci romskie objęte obowiązkiem szkolnym obowiązek ów realizują (wykres nr 45). Na kolejnych miejscach plasują się województwa: małopolskie (97,3%), dolnośląskie (95,2%) i świętokrzyskie (89,4%). Najniższy poziom realizacji obowiązku szkolnego wykazały województwa warmińsko-mazurskie (61,9%) i pomorskie (48,6%). W porównaniu do roku szkolnego 2004/2005 z największą dynamiką wzrostu (wykres nr 46) mamy do czynienia w województwach: kujawsko-pomorskim (15,3%), warmińsko-mazurskim (11,9%) i lubelskim (8,9%). Tendencję spadkową obserwujemy w województwach: pomorskim (51,4%), podkarpackim (22,1%) i lubuskim (12,0%) i wielkopolskim (10,3%).

Głównym celem podejmowanych działań w dziedzinie edukacji była poprawa poziomu nauczania oraz frekwencji uczniów pochodzenia romskiego. Średnia ocen uczniów pochodzenia romskiego oscyluje pomiędzy oceną mierną i dostateczną. Dane z województw (wykres nr 47) wskazują, że w roku szkolnym 2004/2005 i 2005/2006 najwyższe oceny (średnia 3,5) otrzymały dzieci pochodzenia romskiego w województwie pomorskim. W większości województw dominowały jednak oceny

dostateczne (średnia 3,04), a w pozostałych mierne. W omawianym okresie, w województwach: kujawsko-pomorskim, lubuskim, pomorskim oraz zachodniopomorskim można zaobserwować poprawę wyników nauczania. W porównaniu do roku szkolnego 2004/2005 średnia ocen wzrosła tam średnio o 0,4. Frekwencja wśród dzieci romskich realizujących obowiązek szkolny, w roku szkolnym 2005/2006 (wykres nr 48), mieściła się w przedziale od 56,5% (województwo warmińsko-mazurskie) do 100% (województwo pomorskie). Porównanie z danymi z poprzedniego roku szkolnego wskazuje, że frekwencja nieznacznie wzrasta. Największy postęp odnotowano w województwach (wykres nr 49): opolskim (21,5%), pomorskim (17,6%), warmińsko-mazurskim (9,7%) i lubuskim (9,2%). Ze zjawiskiem spadku frekwencji mamy do czynienia w województwach: łódzkim (8,7%), kujawsko-pomorskim (8,1%) wielkopolskim (4,6%) oraz lubelskim (4,3%).

Wspieranie uczniów romskich w klasach zintegrowanych realizowane było głównie poprzez zatrudnianie asystentów edukacji romskiej. Asystenci zapewniają wszechstronną pomoc uczniom romskim w kontaktach ze środowiskiem szkolnym. Do ich obowiązków należy również utrwalanie dobrego kontaktu między rodzicami uczniów a szkołą. W roku szkolnym 2005/2006 w ramach *Programu* zatrudniono 108 asystentów edukacji romskiej, to jest średnio o 13,7% więcej niż w roku poprzednim (wykresy nr 50 i 51). Największą liczbę asystentów romskich zatrudniono w województwach małopolskim (29) i dolnośląskim (15), a w pozostałych liczba ta oscyluje od 1 (województwo kujawsko-pomorskie) do 10 (województwo zachodniopomorskie) zatrudnionych. Należy odnotować znaczący wzrost zatrudnienia liczby asystentów romskich w województwach: dolnośląskim (66,7%), a także śląskim (28,6%), świętokrzyskim (25,0%) oraz mazowieckim i podkarpackim (20%). W porównaniu do ostatniego roku w województwie lubuskim 25% spadła liczba zatrudnionych asystentów edukacji romskiej.

Nieznacznie zmalała liczba dzieci pochodzenia romskiego realizujących obowiązek szkolny przypadająca na jednego zatrudnionego asystenta edukacji romskiej (wykresy nr 52 i 53). W roku szkolnym 2004/2005 wskaźnik ten wyniósł 29, a w roku szkolnym 2005/2006 – 26 dzieci. Gorzej niż średnia lokują się województwa:

kujawsko-pomorskie (134), wielkopolskie (67) łódzkie (49), dolnośląskie (34), mazowieckie (33), śląskie (31), podlaskie (30) i lubelskie (29). W porównaniu do poprzedniego roku, największy postęp zanotowały województwa dolnośląskie (43,5%) i podkarpackie (30,5%).

Równie ważnym elementem wsparcia uczniów romskich w klasach zintegrowanych było zatrudnianie nauczycieli wspomagających (wykres nr 54). To oni, najlepiej znając metodykę pracy w grupach zróżnicowanych kulturowo, sprawują bieżący nadzór nad postępami dzieci w nauce, prowadzą zajęcia wyrównawcze, pomagają w odrabianiu lekcji oraz utrzymują stały kontakt z rodziną. W roku szkolnym 2005/2006, w ramach zadań objętych *Programem*, w całym kraju zatrudniono 66 nauczycieli wspomagających (w poprzednim roku - 133). Największy regres liczby zatrudnionych nauczycieli wspomagających obserwuje się w województwie lubelskim (2004/2005 – 32, 2005/2006 – 0), podkarpackim (2004/2005 – 3, 2005/2006 – 0), dolnośląskim (2004/2005 – 30, 2005/2006 – 6) i lubuskim (2004/2005 – 20, 2005/2006 – 7). Należy odnotować, że w województwach: lubelskim, opolskim i podkarpackim w roku szkolnym 2005/2006 nie zatrudniono nauczycieli wspomagających (wykres nr 55). Konsekwencją tego stanu rzeczy jest wyraźny wzrost liczba dzieci pochodzenia romskiego realizujących obowiązek szkolny przypadająca na jednego nauczyciela wspomagającego, z 21 w roku szkolnym 2004/2005, do 43 dzieci w roku następnym (wykres nr 56). Gorzej niż średnia lokują się województwa: śląskie (277), wielkopolskie (133), dolnośląskie (85), małopolskie (65), podlaskie (60), łódzkie (49) kujawsko-pomorskie (45). W porównaniu do roku szkolnego 2004/2005 największą poprawę zanotowały województwa (wykres nr 57) mazowieckie (50,5%) i świętokrzyskie (37%).

Drugą grupę zadań w dziedzinie edukacji stanowiły programy wychowawcze i edukacyjne dla rodziców i dzieci romskich, w tym poradnictwo psychologiczne i pedagogiczne oraz zajęcia pozalekcyjne i wyrównawcze. Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci i młodzieży romskiej odbywało się najczęściej poprzez prowadzenie pozalekcyjnych zajęć wyrównawczych z różnych przedmiotów oraz specjalistycznych zajęć korekcyjno-kompensacyjnych i logopedycznych. Dane wskazują na niewielki spadek liczby dzieci pochodzenia romskiego korzystających

z różnych form zajęć pozalekcyjnych. W roku szkolnym 2005/2006 w tego typu zajęciach systematycznie uczestniczyło 1658 dzieci romskich, to jest średnio o 0,4% mniej, niż w roku poprzednim (wykresy nr 58 i 59). Największy wzrost liczby dzieci romskich korzystających z zajęć pozalekcyjnych odnotowujemy w województwie kujawsko-pomorskim (2004/2005 – 30, 2005/2006 – 73), natomiast największy spadek tej liczby obserwujemy w województwie podlaskim (2004/2005 – 53, 2005/2006 – 29). Najwięcej dzieci na zajęcia pozalekcyjne uczęszcza w województwie dolnośląskim (352) i małopolskim (350). Pełną charakterystykę zachodzących zmian obserwujemy mierząc je - wyrażonym w procentach - stosunkiem liczby uczniów romskich uczestniczących w zajęciach wyrównawczych do liczby dzieci romskich realizujących obowiązki szkolny (wykres nr 60). Najlepszy wynik wykazują województwa: lubuskie (91,4%), warmińsko-mazurskie (80,9%), opolskie (73,3%) lubelskie (72,4%), podkarpackie (69,5%) i zachodniopomorskie (69,0%). W ośmiu województwach wystąpił spadek wartości współczynnika (liczony rok do roku), w tym największy w województwie podlaskim o 32,5%.

Oddzielną grupę realizowanych zadań w dziedzinie edukacji stanowiły szeroko rozumiane: wypoczynek i rekreacja. Warto wymienić tu organizację kolonii i półkolonii letnich, zimowisk, obozów harcerskich, a także wycieczek turystyczno-krajoznawczych, zajęć sportowych i rekreacyjnych. W roku szkolnym 2005/2006 w tak zorganizowanym wypoczynku uczestniczyło 803 dzieci pochodzenia romskiego, to jest średnio o 7,4% więcej, niż w roku poprzednim (wykresy nr 61 i 62). Najwięcej dzieci romskich (201) skorzystało z kolonii i półkolonii letnich oraz zimowisk w województwie dolnośląskim. Należy podkreślić, że w roku szkolnym 2005/2006 we wszystkich województwach realizowano tego typu zadania.

Dane wyrażone procentowym stosunkiem: liczby uczniów romskich uczestniczących w zorganizowanym wypoczynku, do liczby dzieci romskich realizujących obowiązki szkolny, ujawniają najlepszy wynik w województwach warmińsko-mazurskim i lubelskim, w których 66% dzieci romskich realizujących obowiązki szkolny uczestniczyło w zorganizowanych formach wypoczynku i rekreacji (wykres nr 63). Odnotowania wymagają również wyniki z województw: podkarpackiego (45,0%), dolnośląskiego (39,3%), lubuskiego (36,2%)

i zachodniopomorskiego (35,4%). Najniżej lokuje się województwo kujawsko-pomorskie (3,7%) i podlaskie (3,3%).

Uzupełnieniem podejmowanych działań w dziedzinie edukacji była pomoc materialna. Dotyczyła ona głównie dofinansowania umożliwiającego systematyczne uczęszczanie dzieci romskich do przedszkoli i klas zerowych. W tym zakresie trzeba również wymienić i inne formy działań takie jak: zaopatrzenie uczniów szczególnie potrzebujących pomocy materialnej w podręczniki, przybory szkolne, pomoce dydaktyczne, a w mniejszym stopniu dofinansowanie dożywiania dzieci w szkole, dojazdów do i ze szkoły, a także ubezpieczenia uczniów od nieszczęśliwych wypadków.

Ważnym elementem dopełniającym działania edukacyjne finansowane z rezerwy celowej były zadania realizowane ze środków MEN. Miały one nieco inny charakter niż omówione wyżej. I tak, w pierwszej kolejności należy wymienić zakupy podręczników, przyborów szkolnych, pomocy dydaktycznych, strojów gimnastycznych i środków czystości dla uczniów pochodzenia romskiego, a także książek, w tym lektur dla bibliotek szkolnych.

Drugą grupę zadań stanowiły programy wychowawcze i edukacyjne dla rodziców i dzieci romskich, w tym poradnictwo psychologiczne i pedagogiczne oraz zajęcia pozalekcyjne i wyrównawcze. Ponadto finansowano pobyt dzieci romskich w przedszkolach i klasach „zerowych” oraz szkołach podstawowych i gimnazjach.

Uzupełnieniem zrealizowanych zadań edukacyjnych było sfinansowanie przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji stypendiów dla studentów romskich oraz uczniów romskich uzdolnionych artystycznie. Programem stypendialnym objętych zostało 51 studentów, którzy otrzymywali miesięczne stypendia po 500 zł oraz 13 uczniów, którzy otrzymali stypendia jednorazowe (10 laureatów otrzymało stypendia w wysokości 2500 zł i 3 wyróżnionych finalistów – stypendia w wysokości 800 zł).

Sytuacja bytowa

W hierarchii celów wynikających z *Programu* poprawa sytuacji bytowej plasuje się bezpośrednio po edukacji. Sytuacja mieszkaniowa rodzin romskich jest niezwykle

trudna. W 2006 roku w 8 województwach zrealizowano w tej dziedzinie szereg zadań. Prace remontowe podjęto w województwach: dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, małopolskim, mazowieckim, podkarpackim, podlaskim i zachodniopomorskim, a ich efektem było wyremontowanie 237 mieszkań (wykres nr 64). Należy stwierdzić, że w skali całego kraju, w porównaniu do 2005 roku, dynamika podejmowanych prac remontowych wzrosła o 44,5%. Istotnym dopełnieniem działań w zakresie poprawy sytuacji mieszkaniowej społeczności romskiej była budowa mieszkań socjalnych lub mieszkań w zakupionych budynkach kontenerowych. Podjęte w województwach mazowieckim i małopolskim działania doprowadziły do wybudowania łącznie 15 nowych mieszkań (w 2005 roku – 10). Wypada wspomnieć, że w skali całego kraju, w porównaniu do poprzedniego roku, w zakresie liczby wybudowanych nowych mieszkań, odnotowujemy nieznaczny 50 procentowy wzrost.

Ważnym zadaniem realizowanym w 2006 roku były prace zmierzające do poprawy sytuacji sanitarnej, polegające a podłączeniu mieszkań do kanalizacji i wodociągów, udostępnieniu bieżącej wody oraz energii elektrycznej. Roboty prowadzone były w województwach: dolnośląskim, lubelskim, małopolskim, mazowieckim i zachodniopomorskim. W efekcie podjętych działań do 56 mieszkań została doprowadzona instalacja wodno – kanalizacyjna. Najwięcej robót instalacyjnych wykonano w województwie małopolskim i zachodniopomorskim. Trzeba odnotować, że w skali całego kraju, obserwowany jest dynamiczny wzrost (o 93,1%) ilości zrealizowanych tego typu zadań. Inne formy aktywności takie jak np. pomoc w otrzymaniu dodatków mieszkaniowych występowały sporadycznie i w ograniczonym zakresie.

Zdrowie

Problemy zdrowotne powiązane są bezpośrednio ze złą sytuacją socjalną części środowiska romskiego. W 2006 roku w całym kraju badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi objęto 1056 Romów (wykres nr 65). W porównaniu do roku poprzedniego, odnotowujemy w tym zakresie nieznaczny spadek, w wysokości 3,3%. Największą liczbę Romów objęto badaniami profilaktycznymi w województwach: małopolskim (500), zachodniopomorskim (156), mazowieckim(152)

i dolnośląskim (136). Najwyższy roczny wzrost liczby Romów korzystających z badań profilaktycznych (wykres nr 66) wystąpił w województwach mazowieckim (53,5%) i podlaskim (51,1%). W latach 2005 i 2006 w 6 województwach (lubuskie, podkarpackie, pomorskie, śląskie, świętokrzyskie i wielkopolskie) nie prowadzono badań profilaktycznych dla środowisk romskich.

Działania mające na celu szeroko rozumianą profilaktykę zdrowotną realizowane były głównie poprzez zatrudnianie pielęgniarek środowiskowych. Niosą one bezpośrednią pomoc medyczną, prowadzą także proste poradnictwo medyczne, a także zajmują się dystrybucją zakupionych z dotacji leków i środków higieny osobistej. W 2006 roku, w ramach realizowanych zadań programowych, w 4 województwach zatrudniono łącznie 31 pielęgniarek środowiskowych (wykres nr 67). Jest to o 6,9% więcej, niż w roku poprzednim. Najwięcej pielęgniarek środowiskowych (21) zatrudniono w województwie mazowieckim.

Wyrażony w procentach, stosunek liczby Romów objętych badaniami profilaktycznymi do liczby zatrudnionych pielęgniarek środowiskowych (wykres nr 68), ujawnia najlepszy wynik w województwach mazowieckim i podlaskim, w których (średnio) jedna pielęgniarka ma pod opieką, w pierwszym przypadku 7, a w drugim 14 Romów. Ponadto, warto podkreślić, że średni wynik z całego kraju wskazuje na spadek z 38 do 32 Romów pozostających pod opieką jednej pielęgniarki. Gorzej niż średnia plasują się województwa: małopolskie (167) i zachodniopomorskie (78). Ważnym uzupełnieniem powyższych działań była organizacja tzw. „białych dni”, w trakcie których lekarze różnych specjalności udzielali bezpłatnych porad medycznych. W 2006 roku, w ramach *Programu*, w trzech województwach zorganizowano łącznie 20 „białych dni” (w tym 10 w województwie zachodniopomorskim – wykres nr 69). „Białe dni” organizowane były prawie wyłącznie w województwach, w których zatrudnione były pielęgniarki środowiskowe. W 2006 roku zadania w dziedzinie Zdrowie były realizowane w województwach: dolnośląskim, lubuskim, małopolskim, mazowieckim, opolskim, podlaskim i zachodniopomorskim.

Przeciwdziałanie bezrobociu

Głównym celem działań podejmowanych w tej dziedzinie jest zmniejszenie współczynnika bezrobocia wśród Romów. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy wykazuje charakter długotrwały i obejmuje większość społeczności romskiej. Według zgromadzonych danych w 2006 roku (wykres nr 70) najwyższa stopa bezrobocia wśród Romów występowała w województwach: kujawsko-pomorskim (100%), warmińsko-mazurskim (99,9%), (dolnośląskim (99,5%). Z mniejszym odsetkiem bezrobotnych mieliśmy do czynienia w województwach: opolskim (32,7%) i mazowieckim (59,0%). W porównaniu do ostatniego roku (wykres nr 71) znaczny wzrost liczby bezrobotnych – pomimo, że sytuacja w tym zakresie jest tam najlepsza - obserwuje się w województwie opolskim, gdzie w 2005 roku bez pracy pozostawało 23,8%, a w 2006 roku 32,7% Romów. W szeregu województw można odnotować spadek bezrobocia. Największy (25,4%) wykazują województwa mazowieckie (13,2%), podlaskie (12,9%) oraz kujawsko-pomorskie i zachodniopomorskie (11,1%). W pozostałych oscyluje on pomiędzy 0,5% – 2,21%, a więc na poziomie błędu statystycznego.

W celu aktywizacji zawodowej społeczności romskiej w ramach *Programu* podjęto szereg działań mających na celu utworzenie nowych miejsc pracy i zatrudnienie osób pochodzenia romskiego. Działania takie wykonywane były przy współudziale powiatowych urzędów pracy. Pomimo zmniejszenia liczby województw realizujących tego typu zadania, należy stwierdzić, że w skali całego kraju, w ostatnim roku nastąpił znaczny wzrost liczby Romów korzystających z miejsc pracy subsydiowanej, z 48 w roku 2005 do 86 w roku 2006 (wzrost o 79,2%). W ramach tej formy aktywizacji najwięcej Romów zatrudniono w województwach: dolnośląskim (31) i małopolskim (17).

Ważnym uzupełnieniem działań w tej dziedzinie było organizowanie szkoleń podnoszących i zmieniających kwalifikacje zawodowe oraz poradnictwo zawodowe (wykres nr 72). W ostatnim roku liczba Romów objętych szkoleniami spadła z 70 do 27 (spadek o 61,4%). Z tej formy aktywizacji zawodowej najwięcej Romów skorzystało w województwach: mazowieckim (12) i zachodniopomorskim (8).

Należy stwierdzić, że organizacyjnie zadania tego typu - szczególnie biorąc pod uwagę aktualne problemy na rynku pracy - są trudne i wymagają od realizatorów solidnego przygotowania; tym bardziej, że koszt takich przedsięwzięć jest relatywnie wysoki. Pomimo to, nie podjęto żadnych działań w omawianej dziedzinie tylko w województwach: podkarpackim, podlaskim, pomorskim i wielkopolskim.

Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej

Kultura i zachowanie romskiej tożsamości etnicznej to dziedzina, która stanowi tradycyjnie główny obszar aktywności środowisk romskich. Podjęte w 2006 roku działania cechowała duża różnorodność form szeroko prezentujących dorobek kultury romskiej poprzez organizację dni kultury, koncertów, wystaw, plenerów, warsztatów itp. Należy podkreślić, że w tej grupie zrealizowanych zadań współorganizatorami - najczęściej bezpośrednimi wykonawcami - poszczególnych przedsięwzięć były stowarzyszenia romskie. Fakt ów ma podstawowe znaczenie, ponieważ romskie inicjatywy artystyczne i kulturalne adresowane są również do ludzi, którzy bardzo rzadko stykają z tym środowiskiem. Drugą grupę zadań stanowiło wspieranie istniejących i pomoc w powstawaniu nowych zespołów muzycznych działających przy ośrodkach i centrach kultury oraz świetlicach.

Romowie a społeczeństwo obywatelskie

Wzrost aktywności w dziedzinie Romowie a społeczeństwo obywatelskie jest ściśle powiązany ze skutecznym rozwiązywaniem najważniejszych i najpilniejszych problemów społeczności romskiej. Na odnotowanie zasługuje systematyczne wsparcie istniejących w kilku województwach Centrów Porad Obywatelskich, a także pomoc w organizacji nowych placówek tego typu. Ważną rolę pełnią tu również zorganizowane przez jednostki samorządu terytorialnego spotkania konsultacyjne z udziałem społeczności romskiej, lokalnych władz, straży gminnych i Policji oraz lokalnych organizacji pozarządowych.

Bezpieczeństwo, przeciwdziałanie przestępstwom popełnianym na tle etnicznym

W dziedzinie Bezpieczeństwo, przestępstwa popełniane na tle etnicznym, warto odnotować funkcjonowanie w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Krakowie, w strukturze Wydziału Prewencji, koordynatora ds. związanych z realizacją *Programu*. Podobne kroki podjęli komendanci Komend Powiatowych i Miejskich Policji z województwa małopolskiego, na terenie których zamieszkują Romowie. Na uwagę zasługuje również zorganizowana przez Komendę Wojewódzką w Krakowie akcja informacyjno-prewencyjna oraz cykl szkoleń dla policjantów pod wspólną nazwą *Bezpieczeństwo, przeciwdziałanie przestępstwom popełnianym na tle etnicznym*.

Działania o podobnym charakterze, choć w znacznie mniejszej skali i zasięgu, podejmowane były w województwach zachodniopomorskim i opolskim.

Wiedza o społeczności romskiej

Należy odnotować stałe zainteresowanie problematyką romską w lokalnych mediach. W roku 2006 TVP S.A. Oddział w Krakowie kontynuował emisję programu „Romski informator”. Program emitowany był w języku romskim z polskimi napisami. Na Akademii Pedagogicznej w Krakowie kolejny rok prowadzone były zajęcia w ramach dwu-semesteralnych studiów romologicznych pn. *Sytuacja Romów w Polsce – historia, prawo, kultura, stereotypy etniczne*.

Podsumowanie

Największą, a zarazem najważniejszą dziedziną, podejmowanych w ramach *Programu* zadań, była edukacja. Działalność w tej sferze była najbardziej efektywna. W roku szkolnym 2005/2006 roku w o 6,2% wzrosła liczba uczniów romskich realizujących obowiązek szkolny. Fakt, że w kilku województwach prawie wszystkie dzieci romskie realizowały obowiązek szkolny jest niewątpliwym osiągnięciem *Programu*. Systematycznie poprawia się również frekwencja uczniów romskich. Zwiększa się liczba uczniów romskich korzystających z różnych form zajęć pozalekcyjnych. Bez wątpienia w zakresie omawianych zjawisk mamy do czynienia ze stałą tendencją wzrostową. Na trwałe charakter zachodzących zmian w sposób decydujący wpływa systematycznie rosnąca liczba zatrudnionych asystentów edukacji

romskiej. Niewątpliwie głębszej analizy przyczyn wymaga pojawiający się w 2006 roku spadek zatrudnienia nauczycieli wspomagających.

Sukcesywnie wzrasta zaopatrzenie uczniów romskich na podręczniki i przybory szkolne. Rodzice coraz chętniej i liczniej uczestniczą w zebraniach informacyjnych, podejmują współpracę z nauczycielami w zakresie realizowanych zadań edukacyjnych z udziałem dzieci romskich. Zwiększa się również liczba dzieci korzystających z: kolonii i półkolonii letnich, zimowisk, obozów harcerskich, a także wycieczek turystyczno-krajoznawczych, zajęć sportowych i rekreacyjnych.

W porównaniu do poprzedniego roku, w dziedzinie Sytuacja bytowa nastąpił dynamiczny wzrost liczba remontów, wybudowanych nowych mieszkań oraz inwestycji w infrastrukturze sanitarnej, co w zasadniczy sposób podniosło efekty podjętych działań. Poprawa ogólnych warunków socjalno-bytowych, choć wyraźna, w dłuższej perspektywie wymaga w dalszym ciągu znacznego wzrostu nakładów finansowych.

Z sytuacją bytową Romów bezpośrednio wiąże się problematyka stanu i ochrony zdrowia. W 2006 roku obserwujemy nieznaczny spadek liczby Romów objętych badaniami profilaktycznymi lub szczepieniami ochronnymi oraz liczby zorganizowanych tzw. „białych dni”, przy jednoczesnym wzroście liczby zatrudnionych pielęgniarek środowiskowych. Ponieważ działalność pielęgniarek środowiskowych oraz organizowanie tzw. „białych dni” w znaczącym stopniu zmieniają stosunek Romów i ich rodzin do problemów zdrowotnych, zaobserwowane zjawisko wymaga podjęcia działań zaradczych, gdyż właśnie te zadania powinny być rozwijane w przyszłości.

Ogólna sytuacja na rynku pracy jest w dalszym ciągu niezwykle trudna, jednak Romowie powoli dostrzegają sens podejmowania starań o podjęcie pracy. Ostatni rok był kolejnym, w którym odnotowujemy znaczny wzrost liczby Romów korzystających z miejsc pracy subsydiowanej. Wydaje się, że tendencja ta ma charakter trwały, przez co pozytywnie wpływa na nie-romską większość, która zaczyna dostrzegać w Romach równoprawnych członków lokalnych wspólnot. W dalszym ciągu należy realizować zadania zmierzające do zwiększenia zainteresowania Romów uczestnictwem w

kursach wzbogacających kwalifikacje zawodowe, a także poszerzenia oferty prac interwencyjnych przeznaczonych dla Romów.

Nadal duże znaczenie dla skuteczności działań programowych mają inicjatywy podjęte w sferze kultury. Pozwalają one społeczności romskiej na kultywowanie własnej tradycji oraz podtrzymywanie tożsamości etnicznej. Poprzez swój walor popularyzatorski upowszechniają wiedzę o Romach, ich kulturze i historii w środowiskach lokalnych, czym przyczyniają się do przełamania stereotypów.

Efekty zadań zrealizowanych w roku 2006 należy ocenić pozytywnie. Warto podkreślić, że w porównaniu z 2005 rokiem, wysokość środków własnych, zaangażowanych głównie przez jednostki samorządu terytorialnego realizujące zadania *Programu*, wzrosła o ponad 1 000 000 zł. Wydaje się, że jest to ważny sygnał wskazujący na akceptację podejmowanych działań przez lokalne wspólnoty, co jest kluczem do osiągnięcia wyznaczonych celów *Programu* w przyszłości.